

LBRIS

We know
books

PETRE CIUREANU

Eminescu

Prefață și traducere din limba italiană
Carmen Teodora Făgețeanu



Craiova
2023

Cuprins

Prefață: <i>Petre Ciureanu (1912-1992) – un profil intelectual</i>:	7
Eminescu	17
Bibliografie	119
Addenda: <i>Amintiri despre Petre Ciureanu</i>	133

Eminescu

În târzia după-amiaza de sâmbătă, 17 iunie 1889, în jurul orei șase, un straniu cortegiu funerar trecea pe Calea Victoriei din București. Din cerul acoperit în întregime de nori negri și grei, cădea o ploaie obositoare și apăsătoare, aproape autumnală. În mulțimea care însoțea dricul se distingeau, printre studenți și jurnaliști, primul-ministru al României, Lascăr Catargiu, cunoscutul critic literar, filosof și om de stat Titu Maiorescu, fostul premier Mihai Kogălniceanu, ministrul Teodor Rosetti, academicianul August Treboniu Laurian și multe alte personalități ale vieții publice și literare ale capitalei române.

Ajuns pe Calea Rahovei și Șoseaua Filaret, alaiul a început să se împrăștie, în timp ce, la porțile căsuțelor modeste, locuite de oamenii clasei de mijloc și de muncitori, se arătau curioși bărbați, femei și câțiva copii.

Se întuneca deja când convoiul a trecut, cu puținii rămași, de poarta mare a cimitirului Bellu; unul dintre cei prezenți a ținut un discurs de circumstanță, cu fraze simple și dureroase, iar, în cele din urmă, sicriul a fost coborât într-un mormânt mare și adânc, străjuit de un tei și un brad. Pământul, negru și sterp, care unește visul cu oasele, primea astfel rămășițele pământești ale celui mai mare poet al României: Mihai Eminescu.

Articole îndurerate au fost publicate imediat în ziare și reviste pentru a comemora figura și opera celui dispărut. Unul dintre acestea, și poate printre cele mai frumoase și emoționante care au fost scrise vreodată la moartea unui poet, semnat de scriitorul Ion Luca Caragiale, sublinia tristețea momentului, singurătatea infinită în care rămâneau toți cei care îl cunoscuseră și-l prețuiseră pe poet: „Și dacă am plâns când l-au așezat prietenii și vrăjmașii, admiratorii și invidioșii sub «teiul sfânt», n-am plâns de **moartea lui**; am plâns de truda vieții, de câte suferise această iritabilă natură de la împrejurări, de la oameni, de la ea însăși”.

E adevărat, și în alte literaturi se poate afla existența unui poet, la fel de chinuitoare și nefericită, la fel de pustie și ticăloasă ca aceea a poetului român; ca Eminescu, mulți mari poeți, din fiecare țară, au răbdat foamea, frigul, neînțelegerile, ingratitudea contemporanilor; fiecare poet, tinzând spre visul său de neatins, a trebuit să sufere, să se topească, să se chinuie și să lupte dincolo de orice credință pentru a depăși necazurile și relele vieții. Niciodată, însă, nu se va găsi, poate, un suflet atât de mândru, angajat într-o luptă decisivă, între flacăra vieții celei mai înalte și sămânța distrugerii, o inteligență atât de ferventă și luminoasă, într-un cap atât de bolnav, o inimă atât de tristă și bună, într-un trup atât de ostenit, un chip atât de senin și calm, un geniu atât de încrezător și nemuritor.

Întreaga existență a lui Eminescu a fost o durere continuă și amară, o rătăcire obositoare, o eternă încercare de evadare din cotidianul banal. Și poate nicio biografie, oricât de exactă în așezarea informațiilor și în studiul psihologic, nu va putea pătrunde

profund și complet tot ceea ce poetul a trăit și a suferit, a iubit și a pierdut, a visat și a plâns. El însuși spune:

*Și când propria ta viață singur n-o știi pe de rost,
O să-și bată alții capul s-o pătrunză cum a fost?*³⁴

Mihai s-a născut la Ipotești, un mic sat din nordul Moldovei, nu departe de Botoșani, pe 20 decembrie 1849, după mărturia tatălui său, și pe 15 ianuarie 1850, conform certificatului de naștere. A fost al șaptelea născut din familia Eminovici, formată din unsprezece copii: șapte băieți și patru fete.

Tatăl său, Gheorghe Eminovici, originar din Bucovina, îl urmase pe baronul Musteață la Botoșani, ca administrator al moșiei sale, dar, apoi, reușind să-și cumpere o mică proprietate în Ipotești, s-a mutat acolo cu familia. În acest spațiu se spune că s-a născut poetul nostru. Gheorghe Eminovici era un om autoritar și de modă veche, care se mândrea că avea idei bune, că vorbea și scria în germană, franceză, rusă și română și care credea că își face copiii fericiți trimițându-i la studii în străinătate; dar niciunul dintre copiii lui nu a reușit să-i încununeze speranțele tainice. A murit singur și trist, la vârsta de 72 de ani.

Mama, Ralița (Raluca, Ralu), a fost a patra fiică a stolnicului Vasile Iurașcu și a Paraschivei Donțu: adică era de neam nobil. Femeie blândă și evlavioasă, cu un

³⁴ *Scrisoarea I*. Citatele sunt reproduse după sursele românești originale, indicate în notele de subsol ale traducătorului. Notele autorului, mai puțin numeroase, sunt semnalate ca atare în paranteze drepte.

caracter melancolic și afectuos, a fost foarte iubită de poet și a murit la vârsta de 60 de ani, la 15 august 1876.

Mihai și-a petrecut primii ani ai copilăriei (și anume cei dintre 1850 și 1858) la Ipotești, care era pe atunci un biet sat, situat într-o vale stearpă, închisă între dealuri, ce dădea un sentiment de tristețe. Aici nu a avut jocurile, preocupările, prietenii unui copil normal; dar a trăit aproape mereu în afara casei tatălui său, rătăcind ca un mic sălbatic prin sat, prin păduri, pe drumurile apropiate și îndepărtate, oriunde îl mâna curiozitatea nestăvilită sau, mai degrabă, dorința dominatoare de singurătate și contemplare. După ce tatăl său l-a învățat să scrie și să citească, cartea a fost singurul tovarăș pe care l-a tolerat sau l-a considerat necesar: dar de multe ori rămânea închisă timp îndelungat sau mereu deschisă la aceeași pagină, căci Mihai se pierdea ascultând numeroasele voci ale pădurii, cântecul șoptit al fântâniei, jocul vântului prin crengi, și astfel uita timpul, oboseala, frigul și căldura, foamea și setea; toată viața *noastră* neînsemnată, pentru a trăi viața *sa* de vis.

Dar, curând, frumoasa libertate a luat sfârșit și micul hoinar a fost închis în regularitatea mediului școlar. Într-adevăr, la vârsta de opt ani, a trebuit să părăsească sătucul natal, căci a fost trimis la școala elementară din Cernăuți, adică la Colegiul German National-Nauptschule, pentru a urma ultimele clase elementare. La început, i-a fost destul de greu din cauza cunoștințelor limitate de limbă germană, care era atunci limba oficială a Bucovinei, devenită austriacă din 1775. Încetul cu încetul, însă, a reușit să facă progrese considerabile: la sfârșitul anului școlar 1858-59

a fost clasat al cincisprezecelea din 72 de elevi, iar în anul următor, pe locul cinci din 82 de elevi. În toamna anului 1860, îl găsim pe Mihai înscris la K. K. Ober-Gymnazium din același Cernăuți, unde, cu siguranță, nu se simțea în largul lui: repeta anul II de gimnaziu când, la scurt timp după vacanța de Paști, în aprilie 1863, a părăsit școala. Se pare că în anul următor dorea să devină privatist, adică intenționa să studieze în particular și apoi să se prezinte la examene. În primăvara anului 1864, îl găsim la Cernăuți, dar nu tocmai studiind. Din martie până în mai, Mihai a urmărit cu mare pasiune spectacolele trupei de teatru a lui Fanny Tardini-Vlădicescu și cu această companie, care pare să fi cucerit cu totul sufletul tânărului, se spune că a plecat la Brașov, iar apoi la Sibiu, unde stătea fratele său Nicolae, student la Drept, și unde, se pare că a obținut și diploma de anul III gimnazial. Reîntors în Moldova, de la 5 octombrie 1864 până la 7 martie 1865, îl găsim ca stagiar la Judecătoria Botoșani, iar mai târziu, copist la Comitetul Permanent al aceluiași județ. În arhiva Comitetului se află încă multe scrieri ale poetului. Știm că, în calitate de funcționar, s-a dovedit a fi capabil, sârguincios și muncitor. Dar, cu siguranță, nu era făcut pentru o viață sedentară și mai ales pentru aceea de birou guvernamental: constrângerea unui anumit program, metodicitatea muncii, monotonia mediului trebuie să fi fost, pentru spiritul său nestatornic, aidoma lanțurilor grele. Și, din nou, Mihai al nostru a fost cuprins de demonul libertății: ceea ce l-a făcut să simtă mai acut și irezistibil dorința de schimbare și ispita de a se dedica în continuare studiilor lui preferate.

Sfătuit și de fratele său mai mare, Șerban, care era atunci în al doilea an de Medicină la Universitatea din Erlangen și care nu încetase să-și mustre părinții că l-au lăsat pe Mihai, cu talentul său, să se îngroape în hârtoagele unui birou, pe 5 martie 1865, tânărul și-a prezentat demisia împreună cu o scrisoare în care își împuternicea fratele pentru încasarea restanțelor de salarii și a plecat la Cernăuți. Acolo a regăsit trupa lui Fanny Tardini-Vlădicescu, căreia i s-a alăturat și cu care a rămas toată iarna anului 1866, după care a părăsit din nou Cernăuții. Cel mai semnificativ fapt al acestei perioade este, fără îndoială, relația pe care a construit-o cu profesorul Aron Pumnul, în a cărui casă Mihai a găsit o atmosferă de cald patriotism și naționalism.

Datorită acestuia, poetul nostru a început să cunoască literatura română veche, care să-l preocupe de-a lungul întregii vieți, alături de cele mai înalte sentimente pentru viitorul patriei și pentru recunoașterea drepturilor sale naturale.

A locuit în casa lui Pumnul, îndeplinindu-și îndatoririle de bibliotecar și, în momentele lui de libertate, scriind versuri. Dar o mare durere avea să-l lovească și, în același timp, să provoace o nouă schimbare în existența lui, în ianuarie 1866, când profesorul a murit. În memoria prietenului pierdut, Mihai a scris *La moartea lui Aron Pumnul*, care este și primul său poem publicat. Câteva dintre poeziile sale au apărut în numărul din 25 februarie/9 martie 1866 al revistei *Familia*, condusă de Iosif Vulcan, aducându-i mari laude și o oarecare notorietate. Au dat naștere și unei hotărâri foarte importante pentru poet: editorul *Familiei*, căruia nu i se părea potrivită desinența slavă a numelui lui

Mihai, Eminovici, și-a luat libertatea să-l romanizeze în Eminescu, iar tânărul autor nu a protestat, ba chiar a acceptat și a păstrat definitiv modificarea. Astfel, sub semnătura Eminescu, au fost publicate cele 14 poeme (din 1866 până în 1869), toate în *Familia*, cu excepția celui cu titlul *La moartea Principelui Știrbei*, tipărit pe foaie volantă. În realitate, în ansamblu, ele nu trezesc prea mult interes: se simte influența lui Alecsandri, a lui Bolintineanu, a lui I. H. Rădulescu, a lui G. Sion, dar nimic care să dezvăluie pe deplin personalitatea originală și puternică a poetului. Doar două merită atenția noastră: *Din Străinătate* și *Amicului F.I.* (F[ilimon] I[lie]).

După moartea lui Pumnul, neputând să mai stea în casa acestuia și, totodată, cuprins de dorința de a cunoaște pământul românesc, a decis să plece vara, pe jos, prin valea Dornei, spre apele Mureșului și, de acolo, să treacă în inima Transilvaniei, la Blaj. Aici, unde nu cunoștea pe nimeni, și unde, prin urmare, nu putea conta pe vreun ajutor pentru a trăi, nu s-a descurajat. Înarmat mereu cu un caietel pentru notițe, neabandonând niciodată cărțile pe care le citea în timp ce se plimba pe câmpuri, s-a obișnuit să doarmă în grajduri sau în grădinile mănăstirilor, să se hrănească cu puținul care i se putea oferi, atât de puțin încât a slăbit, schimbându-și total înfățișarea: doar părul lung și negru și ochii mari, migdalați, atât de expresivi și plini de pasiune, mai aminteau de tânărul frumos al trecutului. În august 1866, a plecat la Alba Iulia, unde intenționa să participe la o întâlnire și unde, negăsind un loc potrivit pentru a dormi, a trebuit să învețe să se odihnească pe podeaua dură a unei cârciumi. Și iată-l din nou la drum; de data aceasta spre Bucerdea! Iată-l,

apoi, la Sibiu, unde sărăcia îl asediază din toate părțile, dar nu reușește să-l doboare! Din mărturiile contemporanilor – printre care și N. Densușianu – aflăm mai multe detalii despre aspectul său exterior din această perioadă. Era neverosimil de zdrențuit; în jurul gâtului se vedea doar o fâșie de cămașă murdară, deschisă pe pieptul complet gol; atât jacheta, cât și pantalonii erau făcute bucăți. Dar hainele lui, care puteau să ne facă să ne imaginăm cele mai crunte suferințe, contrastau, în mod neobișnuit, cu seninătatea expresiei sale și cu zâmbetul continuu pe care îl afișa: s-ar fi spus, privindu-l, că întreaga lume era a lui.

Se pare că însuși Densușianu, făcându-i-se milă de starea lui mizerabilă, l-a îmbrăcat și apoi l-a trimis, cu o scrisoare de prezentare, la preotul Bratu de la Rășinari, care i-a oferit suficient ajutor pentru a trece munții în Țara Românească.

După rătăcirii pe care nu le putem preciza, îl găsim pe poetul nostru la Giurgiu, unde, printre altele, s-a angajat să slujească în grajdurile unui han sau să descarce în port. Tocmai într-un grajd, în timp ce stătea întins pe o grămadă de fân și declama versurile lui Schiller, Iorgu Caragiale a avut norocul să-l întâlnească, angajându-l ulterior ca sufleur în trupa sa de teatru. Scena este povestită de marele dramaturg și nuvelist român Ion Luca Caragiale, în capodopera, deja amintită, scrisă la moartea poetului, și intitulată *În Nirvana*: „Sânt peste douăzeci de ani de-atunci. Locuiam într-o casă unde trăsesese în gazdă un actor, vara director de teatru în provincie. Stagiunea migrării actorilor se sfârșise: era toamnă și aceste păsări călătorești se-ntorceau pe la cuiburile lor.